

Alcuin din York

DISCUȚIE DESPRE
ADEVĂRATA FILOSOFIE
•
GRAMATICA

însoțite de documentele carolingiene
Epistolă despre cultivarea literelor și Îndemn general

Ediție critică

Ediție, traducere din limba latină, introducere
și note de Isabela Grigoraș

POLIROM

2024

Cuprins

<i>Cuvânt-înainte</i> (Isabela Grigoraș)	7
<i>Introducere</i> (Isabela Grigoraș)	11
Disputatio de uera philosophia Albini magistri • Discuție despre adevărata filosofie a magistrului Albinus.	57
Ars grammatica • Gramatica	75
<i>Anexe</i>	275
<i>Note</i>	293
<i>Bibliografie</i>	335

Sunt quoque uerba quae praeteritum tempus non habent, nisi ex aliis sumantur uerbis, ut ‘percutio, percussi’: ‘ferio’ non habet praeteritum nisi dicas ‘percussi’. Sic: ‘statuo, statui’ – ‘sisto, statui’; ‘sustulo, sustuli’ et ‘suffero, sustuli’; ‘tollo, tuli’ et ‘fero, fers, fert’ ‘tuli’ facit; ‘insanio, insaniui’ et ‘furio, insaniui’; ‘cerno, creui’ et ‘cresco, creui’ facit.

Item quoque inchoatiua et meditatiua non solum in praeterito, sed etiam in futuro infinitiui deficiunt: ‘tepescere’, ‘parturire’.

Item uerbis in ‘or’ desinentibus desunt tempora praeterita perfecta et futurum coniunctiui, sed per participia et uerbum substantiuum ‘sum’ declinantur, ut ‘amatus sum’, ‘amatus fueram’, ‘amatus ero’ et cetera.

4.4. DE MODIS VERBORVM

F. Modi uerborum qui sunt?

S. Modi sunt diuersae inclinationes animi, uarios eius affectus demonstrantes. Et sunt quinque:

Indicatiuus, qui et definitiuus, quo indicamus uel definimus quid agatur uel patiat a nobis. Qui ideo primus ponitur, quia perfectus est personis et temporibus et alii ex eo modi regulam sumunt; uel quod ex eo participia uel nomina uel uerba deriuantur; ut a ‘duco’, ‘ducens’, a ‘dixi’, ‘ductus’ et ‘dux’; ‘ferueo’ – ‘feruens’, ‘feruesco’, ‘feruor’.

Imperatiuus est quo imperamus aliis ut faciant uel patiantur. Et est per se absolutus nec alterius indiget partis ad

borruisse [mă îngrozesc, a se îngrozi, a se fi îngrozit]. Pentru că nu spunem *penitum ire* etc.

Sunt și verbe care nu au timpul trecut decât dacă îl iau de la alte verbe, precum *percutio, percussi* [lovesc, am lovit]: *ferio* [lovesc] nu are trecut decât dacă spui *percussi*. Așa și: *statuo, statui* [așez, am așezat] – *sisto* [așez] face *statui*; *sustulo*¹⁴², *sustuli* [ridic, am ridicat] și *suffero, sustuli* [rezist, am rezistat]; *tollo, tuli* [ridic, am ridicat] și *fero, fers, fert, tuli* [port, porți, poartă, am purtat]; *insanio, insaniui* [delirez, am delirat] și *furio, insaniui* [sunt în delir, am fost în delir]¹⁴³; *cerno, creui* [observ, am observat] și *cresco, creui* [cresc, am crescut].

De asemenea, verbelor incoative și deziderative le lipsește nu doar infinitivul trecut, ci chiar și cel viitor: *tepescere* [a se încălzi], *parturire* [a fi în durerile nașterii].

De asemenea, verbele care se termină în *-or* nu au formele de perfect și viitorul conjunctivului, ci se conjugă cu ajutorul participiilor și al verbului substantiv *sum*¹⁴⁴, precum *amatus sum, amatus fueram*¹⁴⁵, *amatus ero* [am fost iubit, fusesem iubit, voi fi fost iubit] etc.

4.4. DESPRE MODURILE VERBELOR

F. Care sunt modurile verbelor?

S. Modurile reprezintă diverse schimbări ale sufletului, indicând felurile sale dispoziții. Și sunt cinci:

Indicativul, care mai este numit și „definitor”, prin care indicăm sau definim ceea ce este făcut sau suferit de noi. De aceea este așezat primul, pentru că este complet cu privire la persoane și timpuri și celelalte <moduri> adoptă flexiunea de la el; sau pentru că participiile sau numele sau verbele derivă de la el, precum *ducens* [care conduce] de la *duco, ductus* [conduc, condus] și *dux* [conducător] de la *dux* [am condus]; *ferueo* [fierb] – *feruens, feruesco, feruor* [care fierbe, încep să fierb, fierbere].

Imperativul este modul prin care poruncim altora să facă sau să sufere <o acțiune>. Și este complet prin sine însuși

significandum; et ideo secundum tenet locum in modis. Et hoc orantes saepissime utimur, ut „Musa, mihi memora causas!”.

Deinde optatius, per quem optamus. Qui ideo tertius in ordine ponitur, quia inferior est qui optat quam qui imperat et aduerbio optandi indiget ad complendum sensum, ut ‘utinam legerem’.

Quarto loco subiunctatius ponitur et iure. Eget enim non modo aduerbio uel coniunctione, uerum etiam altero uerbo, ut perfectum significet sensum, unde et subiunctius dicitur; ut Vergilius: „cum faciam uitulam pro frugibus ipse uenito”. Et omnibus aliis modis sociari potest, ut ‘dum legerem scripsi’ et ‘dum legam scribe’ et ‘dum legerem utinam scriberem’.

Infinitius est qui et personis, et numeris deficit et eget uno ex supra dictis quattuor modis, ut plenum aliquid significet, ut ‘legere propero’, ‘legere propera’, ‘utinam legere properarem’, ‘cum legere properem’.

Inpersonale uerbum a neutris actiuae significationis uel ab actiuis nascitur, ut ‘curritur’, ‘uiuitur’, ‘legitur’, ‘amatur’, et per omnes modos et personas et tempora et numeros iunctis pronomibus rite declinatur: ‘curritur a me, a te, ab illo, a nobis, a uobis, ab illis’; imperfecto: ‘legebatur’; perfecto: ‘lectum est’; plusquamperfecto: ‘lectum erat’; futuro: ‘legetur’. Sic et per alios modos.

și nu are nevoie de alte părți de vorbire ca să exprime un înțeles <complet>; și de aceea ocupă locul al doilea între moduri. Și noi îl folosim foarte des atunci când ne rugăm; de pildă, „Muză, amintește-mi pricinile!”¹⁴⁶.

Apoi este optativul¹⁴⁷, prin care exprimăm o dorință. De aceea este așezat al treilea, pentru că cel care exprimă o dorință este inferior celui care poruncește, iar <optativul> are nevoie de un adverb deziderativ pentru a-și întregi sensul, precum *utinam legerem* [de-aș citi].

Conjunctivul este așezat pe locul al patrulea și pe bună dreptate. Căci are nevoie nu doar de un adverb sau de o conjuncție, ci chiar și de un al doilea verb ca să exprime un înțeles deplin, motiv pentru care se și numește subjonctiv; de exemplu, Vergiliu: *cum faciam uitulam pro frugibus ipse uenito* [când voi face slujba pentru holde, sacrificând o vițea, vino tu însuși]¹⁴⁸. Și poate fi asociat cu toate celelalte moduri, precum *dum legerem scripsi* [în timp ce citeam, am scris] și *dum legam scribe!* [scrie în timp ce citesc!] și *dum legerem utinam scriberem* [de-aș fi scris în timp ce citeam].

Infinitivul este modul căruia îi lipsesc și persoanele, și numerele și are nevoie de unul dintre modurile menționate mai înainte pentru a avea un înțeles deplin, precum *legere propero, legere propera!, utinam legere properarem, cum legere properem* [mă grăbesc să citesc, grăbește-te să citești!, de m-aș grăbi să citesc, pentru că mă grăbesc să citesc].

Verbul impersonal se formează de la verbele intransitive la diateza activă sau de la verbe la activ, precum *curritur* [se aleargă], *uiuitur* [se trăiește], *legitur* [se citește], *amatur* [se iubește], și se conjugă după regulă, la toate modurile și persoanele și timpurile și numerele, având atașate pronume: *curritur a me, a te, ab illo, a nobis, a uobis, ab illis* [eu alerg, tu, acela, noi, voi, aceia]¹⁴⁹; la imperfect: *legebatur* [se citea]; la perfect: *lectum est* [s-a citit]; la mai-mult-ca-perfect: *lectum erat* [se citise]; la viitor: *legetur* [se va citi]. Așa și la celelalte moduri.

F. Quid est inter impersonale et infinitium?

S. Infinitia uerbis iunguntur, ut 'legere uolo', impersonalia pronomibus, ut 'legitur a me'.

F. Quot formae sunt impersonalium?

S. Quattuor: aut in 'tur', aut in 'at', aut in 'it', aut in 'et' exeunt, ut 'statur', 'restat', 'contingit', 'pudet'. Sed quae in 'et' exeunt, alia a uerbis ueniunt, ut 'miseret', alia a se oriuntur, ut 'pudet', 'penitet', 'decet'.

F. Quae sunt supina uel participalia?

S. Quinque sunt eiusmodi uoces, ut 'legendi', 'legendo', 'legendum', 'lectum', 'lectu'. Quas Priscianus omnino nomina uult esse, quia temporibus carent et personas non discernunt et praepositionibus separatis iunguntur, ut 'ad legendum uado', 'a legendo ueni'.

4.5. **F.** Intentus sum de specierum ratione audire maxime, quia hoc accidens uerbi Donatus dimisit.

S. Non dimisit, sed in formis attigit. Nam species uerborum duae sunt: una principalis, quam Donatus 'perfectam formam' nominat, ut 'lego'; altera, deriuatiua, quam ille 'meditatiuam', 'frequentatiuam' uel 'inchoatiuam' dicere uoluit, ut a 'lego', 'lecturio' et 'lectito'; et a 'ferueo', 'feruesco'.

Et haec, id est inchoatiua, semper in 'sco' desinunt et tertiae sunt coniugationis, ut 'calesco, calescis', 'uesperasco,

F. Care este diferența dintre un verb impersonal și unul la infinitiv¹⁵⁰?

S. Infinitivele sunt însoțite de <alte> verbe, precum *legere uolo* [vreau să citesc]; verbele impersonale sunt însoțite de pronume, precum *legitur a me* [se citește de către mine].

F. Câte forme au verbele impersonale?

S. Patru: acestea se termină fie în *-tur*, fie în *-at*, fie în *-it*, fie în *-et*, precum *statur* [se stă], *restat* [rămâne], *contingit* [se întâmplă], *pudet* [îi este rușine]. Dar unele dintre cele care se termină în *-et* provin din <alte> verbe, precum *miseret* [îi este milă], altele își au originea în ele însele, precum *pudet* [îi este rușine], *penitet* [se căiește], *decet* [se cuvine]¹⁵¹.

F. Ce sunt supinele sau participialele?

S. Sunt cinci astfel de forme, precum *legendi* [de a citi], *legendo* [spre/prin a citi], *legendum* [pentru a citi]¹⁵², *lectum* [pentru a citi], *lectu* [de citit]¹⁵³. Priscian vrea ca acestea să fie nume fără nici o îndoială, pentru că le lipsesc timpurile și nu putem distinge persoanele și sunt însoțite de prepoziții separate¹⁵⁴, precum *ad legendum uado* [mă duc să citesc], *a legendo ueni* [am venit de la citit].

4.5. **F.** Mă interesează să aud mai ales despre teoria speciilor, pentru că Donatus a trecut cu vederea această caracteristică a verbului.

S. Nu a trecut-o cu vederea, ci a menționat-o la categoria formelor. Căci speciile verbelor sunt două: una principală, pe care Donatus o numește „forma perfectă”, precum *lego*, cealaltă derivată, pe care el a vrut să o numească „deziderativă”, „frecventativă” sau „incoativă”; de exemplu, *lecturio* [am chef să citesc] și *lectito* [citesc adesea] de la *lego* [citesc] și *feruesco* [încep să fierb] de la *ferueo* [fierb].

Și acestea, adică incoativele, se termină întotdeauna în *-sco* și sunt de conjugarea a treia, precum *calesco*, *calescis*